

A XX. SZÁZADI MAGYAR IRODALMI KATALÓGUS

Az elmúlt években egyre gyakrabban okozott gondot a kutatóknak a XX. század irodalmát részletesen feltáró bibliográfiák és segédkönyvek hiánya. Különösen kitűnt elmaradásunk akkor, amikor egy ismert akadémiai határozat irányította a figyelmet századunk magyar irodalmának kritikai feldolgozására. A kutatómunka megkönnyítésére határozta el 1954-ben az Irodalomtörténeti Főbizottság — az Irodalomtörténeti Dokumentációs Központ javaslata alapján — egy olyan bibliográfia felállítását, mely az elérhető teljesség határáig címfelvételt készítene minden, irodalomtörténeti érdeklődésre számot tartó termékről. Több megbeszélés után alakult ki a bibliográfia terve. A legfontosabb: a gyűjtőkör meghatározása volt. Az Irodalomtörténeti Főbizottság úgy döntött, hogy a bibliográfia ne csak az irodalomtörténeti tanulmányokat, hanem a szépirodalmi alkotásokat is gyűjtse össze; terjedjen ki az életrajzi vonatkozású hiranyag regisztrálására épp úgy, mint a műfordításokéra, a külföldi irodalomra vonatkozó cikkekre, sőt az irodalomtörténettel határos területekre (mint könyvtárügy, irodalomoktatás stb.) is. Gyakorlatilag tehát a bibliográfia feladataul kapta a teljes XX. századi irodalomtörténeti, kritikai és szépirodalmi termés összegyűjtését, egyaránt érve ezen a korabeli és a régebbi évekről szóló alkotásokat. A gyűjtőkör ilyen kiszélesítésével (bár a munka íteme kétségtelenül lelassult) lehetőség nyílt arra, hogy valamennyi XX. században keletkezett irodalmi vonatkozású alkotás adatai egy gyűjteménybe kerüljenek. De lehetőség nyílt arra is, hogy a munka megszervezésével egy könyvet vagy folyóiratot csak egyszer kelljen kézbevenni és feldolgozni, időrendben haladva előre oly módon, hogy elsősorban a *periodika-anyagot* bibliografizáljuk. Nem egyes irodalomtörténeti témák, hanem az egész irodalomtörténet szempontjait véve figyelembe, századunk természetén tehát a maximális teljesség igényével vághatunk rendet: egy-egy esztendő periodika- és könyvtermését vizsgáljuk át s a nyert címfelvételeket osztjuk végezetül olyan szempontok szerint rendszerbe, ahogyan azt a kutatás a legjobban indokolja. Szükségszerűen jutottunk el tehát a bibliográfia *formájaként* a katalógus-formához, bármennyire is szokatlan ez hazai viszonylatban. A legcélszerűbb megoldásunk ugyanis az látszott, hogy a nyert címfelvételeket már a feldolgozó-munka tartama alatt — a lehetőségek szerint — bocsássuk a kutatók rendelkezésére, hiszen a feladat jellegéből következően fél évszázad természetének összegyűjtése legalább egy évtizedet vesz igénybe. Így három katalógus felállítását határoztuk el: egy szerzői betűrendes, egy szak- és egy repertórium-katalógusét, melyből a mai napig (egy szerények hiányában) csak a szerzői betűrendes katalógus áll. A gyakorlatilag csak 1955-től folyó intenzív cédulázó-munka eredményeképpen ebben a katalógusban már több mint 50 000 címfelvétel (tehát — az utalásokat figyelembevéve — legalább 65—70 000 cédula) található, sokszorosított címléírással, a nemzetközi méretű katalógus-kartonon. A címfelvételek orrmig-rendszerű sokszorosításával elértük, hogy címfelvétel-másolataink annyi példányban állanak rendelkezésünkre, ahány példányban csak az egyes adatoknál előforduló név- és tematikai utalás ezt szükségessé teszi, de elértük azt is, hogy kartonokon a másik két tervbevett katalógus anyaga is megvan. Ugyanakkor lehetőség nyílt arra is, hogy két nagy vidéki könyvtárunk, a debreceni és szegedi egyetemi könyvtár részére — megegyezés alapján — minden címfelvételből egy-egy másolatot juttathassunk el, nemcsak azt biztosítva ezáltal, hogy a nagyértékű gyűjtemény esetleges tűzkr stb. esetén nem semmisül meg pótolhatatlanul, hanem azt is, hogy a vidéki kutatók már munkahelyükön hozzájuthatnak a ritka és legtöbbször csak Budapesten található periodika-anyag bibliográfiájához.

Az eddig elmondottakból is látszik, hogy Magyarországon hasonló jellegű és arányú összeállításra még nem történt kísérlet. (Külföldön azonban igen. Ismertetések alapján valószínűnek látszik, hogy pl. a zágrábi Lexikográfiai Intézet a miénkkal nagyjából azonos módszereket követ.) Ezért nemcsak a gyűjtés és a feldolgozás, hanem a rendszerezés munkáját is tapasztalatok híján kellett megkezdennünk. Az évek során azonban kialakultak azok a módszerek, melyek az anyagot hozzáférhetővé teszik és az egyre gyakrabban jelentkező kutatók és érdeklődők számára az eligazodást megkönnyítik. A XX. századi irodalmi katalógus ez idő szerint már felállított szerzői betűrendes részénél ugyanis szigorúan az irodalomtörténeti bibliográfiáknál követendő elveket tettük a rendszerezés alapjává, ügyelve arra, hogy az egy-egy szerző neve mögé besorolt cédulák együttesen egy-egy kis, önállóan is felépített bibliográfiává nőjenek. Ezért nem egyszerű betűrendes szerzői katalógusról van szó, hanem az egyes szerzők anyagán belül módszeresen felépített kis bibliográfiák összefüggő láncolatáról. Egy címfelvétel mindenképpen megtalálható a szerzőnél, de ha a címben vagy a témában más névre is utalás történik, a címfelvétel másolata természetesen a megfelelő helyre épp úgy besorolást nyer, mint ahogy az egyes intézményekre vonatkozó anyag is a szerzőn kívül az intézmény (pl. Akadémia, Kisfaludy-Társaság stb.) felnevezésben elfoglalt helyénél is megtalálható. Az egyes szerzőkön belül (ha van) megkülönböztethetjük a szépirodalmi és a kritikai részt; előre kerülnek a prózai, verses és drámai művek címfelvételei

(természetesen e három kategórián belül még különféle bontással, így pl. a prózán belül elkülönül a regény, elbeszélés, karcolat s az egyes kis csoportokban a cédulák a mű címének betűrendjében követik egymást), majd az író saját, de nem szépirodalmi igényű művei (pl. kritikái), ezt követik a más szerzők tollából származó, de róla írt tanulmányok és kritikák, róla megjelent híradások és cikkek, műveiről készült bírálatok és — esetleg — még a hozzá írott versek is; végezetül ikonográfiai felvételeket találunk. Az egyes címszavak mögött levő bibliográfiák értéke és érdekessége a feldolgozott folyóiratok és napilapok számával arányosan nő. A fentebb említett ötven ezer címfelvételt elsősorban az 1900—1905-ös évek anyagából nyertük, a mai napig 203 folyóiratot vagy napilapot dolgozva fel ebből az időszakból. A jórészt befejezetnek tekinthető első öt éves periódus anyagán túl már az 1905—1910-es évek anyagán dolgozunk, s terveink szerint ebben az évben több ezer címfelvételt szándékozunk katalógusunkba beosztani.

A XX. századi katalógus néhány évben belül akkora időszakot dolgoz majd fel, hogy sor kerülhet esetleg teljes, esetleg válogatott anyagának kiadására. Addig is — már jelenlegi állapotában — a lehetőségekhez mérten a kutatók rendelkezésére áll az Intézet bibliográfiai osztályán.

Sz. Gy

GYULAI-KUTATÁSOK

Az intézet munkatervében fontos helyet foglalnak el a Gyulai Pállal kapcsolatos kutatások. Az 1945-ig terjedő Gyulai-szakirodalom a megoldandó feladatok sorozatát hagyta ránk örökül. A Gyulai-életmű esztétikai, kritikai vizsgálatára, eszmekörének genetikus felderítésére és a korral való összefüggéseinek kimutatására a felszabadulásig alig került sor. Az egyes szakmunkák vagy csupán a költő Gyulai Pállal foglalkoztak, s érdemtelenül növelték nagygyá annak jelentőségét, vagy az objektív idealizmus álláspontjáról próbálták megmagyarázni Gyulai esztétikáját (pl. Mitorovics Gyula), vagy tiszteltreméltó szorgalommal, de voltaképpen elemi filológiai hibákkal tüzdelve próbálták megvetni a Gyulai-biográfia és a Gyulai-textológia alapjait. Ez utóbbi tekintetben leginkább Papp Ferenc munkáival kell számolnunk: *Gyulai Pál I—II.* Budapest, 1935., 1941. és *Gyulai Pál irodalmi emlékei*, Budapest, 1922. E hiányosságok, illetve ferdítések félig-meddig befolyásolják az intézet ilyenirányú munkáitainak tárgyköri határait, módszerét és sorrendjét.

A megfontolandó tényekből kiindulva, az intézet XIX. sz-i osztálya az alábbi — részint textológiai, részint életrajzi és elvi-ideológiai-feladatokat vállalta: a) Komlós Aladár és Bisztray Gyula a lehető legnagyobb teljességre törekedvén összegyűjtik Gyulai Pál kötetben még meg nem jelent prózai írásait. A Gyulai-textológia egy másik fontos segédesszközét, Gyulai Pál levelestárát hasonlóképpen összegyűjtik és megjelentetik. Ez utóbbi kiadvány gondozója Somogyi Sándor. b) A textológiai munkálatokkal egyidejűleg és azokra támaszkodva, megkezdjük a Gyulai-életmű elvi-biográfiai feldolgozását is. Ez a munka hosszantartó, nagyobb távlatú vállalkozásnak ígérkezik. A feladat bonyolultságát a Gyulai-életmű határpontjai eleve meghatározzák. Éppen ezért, számolva a realitásokkal, egyelőre Gyulai életének 1867-ig terjedő szakaszával foglalkozik az Intézet XIX. sz-i osztálya; különös tekintettel az alábbi kulcsproblémákra.

Gyulai pályaindulásának felderítése érdekében tisztázandó Gyulai kapcsolata az ún. „erdélyi fiatal Magyarország”-gal, a professzor Szász Károly-vezette „nagyenyedi megújulással”, illetve másfelől: fényt kell deríteni arra, milyen jellegűek és milyen mértékűek a kapcsolatok az e mozgalmat előkészítő első generáció (Kemény Zsigmond és társai) és a mozgalom letéteményesei (Úrházy György, Mentovich Ferenc, Sükei Károly, Szász Károly, a püspök, Gyulai Pál és mások) között.

Nemkülönbön megvilágítandó, hogy Gyulai milyen szerepet vállalt a szabadságharcban; miben állt írói békepártisága, illetve: hogy gazdáját, gr. Teleki Domokost milyen szálak fűzték a békepárthoz.

Az önkényuralom korszakában még bonyolultabb feladatok várnak a kutatókra: Az 1850-es évek irodalomtörténetével kapcsolatban pl. fel kell deríteni Gyulai egy sor név nélkül, illetve álnévvel megjelent cikkének eszmei, olvasóélményi és politikai hátterét. (Ezekről a cikkekről, mint Gyulai Pál életművének önellentmondásos jelenségéről, Papp Ferenc nem vett tudomást.)

Ugyane korszakban megvizsgálendő a népnemzeti irányzatért folytatott harc összefüggése a politikus Csengery és Kemény Zsigmond tevékenységével, illetve ez utóbbiak hatása a kezdetben Szilágyi Sándor köré csoportosult fiatalok legjobbaira: Gyulaira,